

Rajtková, Katarína Dženisa

[Holba, Jiří. **Kauzalita v buddhistickém myšlení**]

Religio. 2022, vol. 30, iss. 1, pp. [81]-83

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/Rel2022-1-6>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/145003>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 08. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Jiří Holba, *Kauzalita v buddhistickém myšlení*,

Praha: Oikúmené 2020, 269 s.

ISBN: 978-80-7298-534-0.

Na konci roka 2020 vyšla českému indológovi a filozofovi Jiřímu Holbovi kniha *Kauzalita v buddhistickém myšlení*. Hlavným cieľom knihy, ako sa dozvedáme na jej prvých stránkach, je cez prizmu problému kauzality poukázať na historický význam buddhistického myslenia a jeho prínos pre súčasnú filozofiu (s. 9). Ústrednou témou knihy je kauzalita v buddhizme, najmä v myslení buddhistického mnícha Nágardžunu (cca 150 n. l. – 250 n. l.), Nágardžunu po zakladateľovi buddhizmu Gautamovi Buddhovi považuje za najdôležitejšieho buddhistického mysliteľa vôbec. Hoci problém kauzality tvorí akýsi rámec knihy, jej obsah a poslanie sa touto témou zďaleka nevyčerpáva. Kauzalita ako problém sa stáva súčasne prostriedkom, ktorý vysvetľuje niektoré základné myšlienky buddhizmu, a tak buddhizmu približuje čitateľovi pochádzajúcemu zo západnej filozofickej tradície, ale aj širšej laickej verejnosti.

Téma knihy je v našom česko-slovenskom akademickom prostredí originálna najmä z dvoch dôvodov. V prvom rade, napriek tomu, že kauzalita má v dejinách myslenia svoje zásadné miesto a je predmetom skúmania od antiky po súčasnosť, stále neexistuje konsenzus o tom, čo vlastne kauzalita je (s. 15). Autor tak pri pertraktovaní odpovedí na túto otázku cez prizmu buddhizmu pristupuje k téme tak z dejinného ako aj systematického hľadiska. So systematickým výkladom kauzalit v buddhizme sa čitateľ stretáva v česko-slovenskom prostredí vôbec prvýkrát. Druhý prínos spočíva v pomerne citelnom komparatívnom charaktere monografie. Svojím obsahom totiž kniha čiastočne porovnáva jednak chápanie kauzalit v buddhizme so západným chápaním kauzalit a jednak s inými indickými školami (s. 9). Takáto komparácia – konkrétne komparácia západných a nezápadných filozofií – patrí do pôsobnosti komparatívnej filozofie ako

časti súčasnej filozofie, ktorá skúma filozofické problémy pochádzajúce z rôznych kultúrnych, lingvistických a filozofických prúdov a v našich končinách predstavuje takmer neznámy pojem.

Komparatívny aspekt možno nájsť najmä pri výklade hlavnej témy knihy, kauzalit v Nágardžunovej filozofii, pri analýze ktorej autor upozorňuje aj na niektoré paralely a odlišnosti s Humeovým myslením¹. Tento komparatívny aspekt podľa mňa nadväzuje na požiadavku začleňovania filozofií z rôznych tradícií do filozofického skúmania, čo predstavuje trend, ktorý výrazne zaznieva v súčasných medzinárodných diskusiách komparatívnej filozofie či fúzej filozofie (fusion philosophy). Práve toto robí Holbovu knihu nanajvýš aktuálnou, a to aj napriek tomu, že monografia v pravom slova zmysle neaspuruje na status práce z komparatívnej filozofie. V Holbových komparáciách však zaznieva aj akýsi syntetizujúci aspekt, ktorý možno identifikovať už v rozhodnutí zaradiť do knihy aj spomínanú kapitolu venovanú kauzalite v západnej filozofii. Vďaka tomu autor pertraktuje vymedzenú problematiku tak, že západnú a východnú filozofickú tradíciu stavia rovnocenne vedľa seba.

Obsah knihy sa člení na tri tematicky ucelené kapitoly: I. kauzalita v západnej filozofickej tradícii, II. kauzalita v indickom myslení a III. kauzalita v buddhizme a jeho filozofii. Uvedenie západného filozofického kánonu v prvej kapitole má pomôcť západnému čitateľovi pochopiť kauzalitu v buddhizme a v iných indických školách. Čitateľ sa stretáva s výkladom konceptu

¹ Bližšie k téme vzťahu medzi filozofiou Davida Huma a Nágardžunovou filozofiou pozri Jay Lazar Garfield, „Epoche and Śūnyatā: Skepticism East and West“, *Philosophy East and West* 40/3, 1990, 285-307. Bádateľia tiež skúmajú paralely medzi Humeovou filozofiou a buddhizmom všeobecne, napr. James Giles, „The No-Self Theory: Hume, Buddhism, and Personal Identity“, *Philosophy East and West* 43/2, 1993, 175-200 alebo Glyn Richards, „Conceptions of the Self in Wittgenstein, Hume and Buddhism: An Analysis and Comparison“, in: id. (ed.), *Studies in Religion: A Comparative Approach to Theological and Philosophical Themes*, London: Palgrave Macmillan 1995, 167-180.

kauzality u Platóna, Aristotela, v stoicizme a vo filozofii Davida Huma. Z komparatívneho hľadiska sú zaujímavé podobnosti nachádzané medzi jednotlivými filozofiami Západu a Východu: analýza kauzality v stoicizme predstavuje podobnosť s indickým kauzálnym princípom morálnej skutkovej následnosti (*karman*, s. 28), hoci v detailoch, žiaľ, túto komparáciu autor nerozvádza. Stoicizmus s jeho komplexným uchopením skutočnosti vystriedava analýza filozofie Davida Huma, ktorej interpretácie vykazujú paralely s Nágardžunovým myslením.

V druhej kapitole autor pri prechode svojho výkladu od problematiky kauzality na Západe k situácii v Indii kladie dôraz na vyvrátenie tradičného a sčasti dnes už prekonaného chápania indického myslenia ako iracionálneho či mystického. Holba sa teda prikláňa k názoru, že „[i]ndické metafyzické myslenie bylo (...) striktně analytické, logické a diskursivní a zcela jistě nešlo o „nějaké rapodie mystické zkušenosti““ (s. 54). Po zdôraznení chápania indického myslenia ako reflexie, ktorá obsahuje filozofický rozmer rovnako porovnateľný s tým západným, autor analyzuje najdôležitejšie kauzálne teórie rozšírené v Indii pred buddhizmom, pričom zdôrazňuje ich soteriologický význam. Kauzalita v indickom myslení, a rovnako tak v buddhizme, totiž podľa Holbu oddávna zohrávala dokonca dôležitejšiu úlohu než na Západe. Správne porozumenie kauzálnym vzťahom univerza umožňovalo nájsť cestu z kolobehu znovuzrodzovania (*sansára*), ktoré bolo chápané ako strastné. Podľa takéhoto chápania sa ľudia rodia v dôsledku ich *karmanu* (zo sanskrtu doslova „čin“), ktorý môže byť dobrý alebo zlý a ktorý ovplyvňuje ich nasledujúce prežívanie v aktuálnom živote alebo v ďalších životoch. Buddhizmus, podobne ako niektoré iné indické školy, svojím obsahom predstavuje odpoveď na otázku, ako nájsť vyslobodenie z kolobehu znovuzrodzovania.

V poslednej nosnej a myšlienkovy najobsiahlejšej kapitole s rozsahom viac ako stopäťdesiat strán zoznamuje autor čitateľa s vývojom chápania kauzality v ranom buddhizme, abhidharme a konečne v Nágardžunovej filozofii. Kapitola venovaná inter-

pretácii Nágardžunovej filozofii obsahuje tiež prvý český preklad prvej a dvadsiatej kapitoly Nágardžunovho diela *Múlamadhjamakakáriká* – „Koreňové verše o strednej ceste“. Tento prekladateľský počin má nepochybne veľký význam pre české akademické štúdium buddhizmu. Hoci je *Múlamadhjamakakáriká* podľa niektorých bádateľov najdôležitejším Nágardžunovým textom, niektorí ho dokonca považujú za jeden z najdôležitejších textov buddhizmu, doposiaľ v českom jazyku žiaden preklad neexistoval.

Autor upozorňuje na zložitosť veršov *Múlamadhjamakakáriky* a na Nágardžunovo kryptické vyjadrovanie, ktoré predstavujú významnú prekážku pochopenia interpretačného jadra jeho filozofie. Napriek, a možno skôr kvôli, vysokej náročnosti komentovaných a prekladaných častí textu *Múlamadhjamakakáriká* je táto kapitola z filozofického hľadiska azda najplodnejšia. Hlavným argumentom Nágardžunu je, že kauzalita je z hľadiska absolútnej skutočnosti závislá na konceptualizujúcej myšli. Teda, z hľadiska poslednej skutočnosti, resp. z hľadiska toho, ako sa veci v skutočnosti majú, neexistuje žiadne metafyzické spojenie medzi príčinou a účinkom. Toto spojenie existuje len z hľadiska nášho konceptualizujúceho aparátu ako konvenčne existujúci pojmový konštrukt, vďaka ktorému sa orientujeme v našom každodennom svete vecí a ktorý tvorí základ pre buddhistickú prax.

Je len pochopiteľné, že z komparatívneho hľadiska sú v tejto kapitole prezentované najvýznamnejšie podobnosti, ktoré možno nájsť v Nágardžunovom ponímaní kauzality a v myslení Davida Huma, resp. humovskej kauzality. Podobne ako Nágardžuna aj Hume o mnoho storočí neskôr odhaľuje, že medzi príčinou a účinkom absentuje nevyhnutné spojenie a kauzalita je tak závislá na našich jazykových konvenciách. Úprimne vítam zaradenie tejto komparatívnej časti do monografie. Na jej pozadí by som v záverečnej časti recenzie rada uviedla zopár vlastných úvah týkajúcich sa možnosti a limitov rozvíjania vzájomného dialógu medzi Západom a Východom, keďže k tomu táto časť vyslovene nabáda.

V časti venovanej podobnostiam medzi Humovým a Nágardžunovým poňatím kauzality Holba píše, že interpretácie Humovej kauzality sa od seba výrazne líšia a dokonca si až odporujú (s. 209). Preto je podľa Holbu sotva možné hovoriť o dosiahnutom konsenze. Domnievam sa, že vzhľadom na absenciu konsenzu týkajúceho sa obsahu Humovej filozofie je otázkou, či interpretácia Humovej kauzality, ktorá má vykazovať silnú podobnosť s tou Nágardžunovou, skutočne zodpovedá Humovej filozofii. Inými slovami: Je to, čo v Nágardžunovej filozofii nachádzame ako humovské, skutočne Humova filozofia? Jednou z provokatívnejších odpovedí by mohlo byť: Nestretáme sa pri porovnávaní oboch filozofií z pozície západnej filozofickej tradície s jednou z interpretačných chýb komparatívnej filozofie, pri ktorej západne ladený filozof či interpretátor hľadá v cudzej tradícii to, čo mu je známe z vlastnej tradície. Otázkou teda je, či pri takomto type komparácie nejde o akúsi zataženosť vlastným kontextom, z ktorého interpretátor vychádza a v ktorom žije a ktorý viac alebo menej nevedome premieta do cudzej myšlienkovkej tradície. Takejto myšlienkovkej predpojatosti by zodpovedal aj historicky rozmanitý diapazón interpretačných stratégií západnej filozofie voči Nágardžunovej filozofii za posledné storočie.

Nágardžunova filozofia bola totiž v minulom storočí interpretovaná z takých pozícií, ktoré boli dôležitou súčasťou svetového filozofického diskurzu ako napr.: z pozície kantovskej filozofie, analytickej filozofie a post-wittgensteinovskej filozofie.² Vzhľadom na takú výraznú interpretačnú rozmanitosť pri interpretácii ne-západných filozofií a pri ich komparácii so západnými filozofiami je relevantné zamýšľať sa aj nad tým, čo potom výsledky takýchto porovnaní zo strany filozofov trébovaných v západnej tradícii uvažovania vlastne hovoria

o samotnom predmete skúmania. Nehovoria viac o autoroch týchto skúmaní? Bez hľadania vyčerpávajúcich odpovedí na nastolené otázky, čo by zjavne prekročilo rámeček predmetnej recenzie, možno zodpovedne prehlásiť, že zaradenie komparatívnej časti do monografie je prínosné aj tým, že takéto a podobné otázky vôbec evokuje. Aj tie totiž prispievajú k premýšľaniu o súčasnom stave, možnostiach, metódach a cieľoch filozofie v globalizovanom svete, čo je téma v našom akademickom prostredí vysoko aktuálna. Holbova kniha je preto vítaným prínosom nielen k českej buddhológii, ale má mnoho ďalších rozmerov siahajúcich hlboko do súčasnej filozofie.

KATARINA DŽENISA RAJTÍKOVÁ

Religio: Revue pro religionistiku

30/1, 2022, 81-83.

<https://doi.org/10.5817/Rel2022-1-6>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Matt J. Rossano, Ritual in Human Evolution and Religion: Psychological and Ritual Resources,

New York, London: Routledge
2021, 167 s.

ISBN 9780367856922.

Rituals manage our psychological resources. In rituals, raw materials such as emotions and mental states are cultivated, which results in final products in the form of future confidence and (group) stability. This is the central proposition of Matt Rossano's new book *Ritual in Human Evolution and Religion: Psychological and Ritual Resources*, which is an extension of his paper in a thematic issue of *Philosophical*

² K interpretáciám Nágardžunovej filozofie z rôznych západných filozofických pozícií počas minulého storočia pozri bližšie Andrew P. Tuck, *Comparative Philosophy and the Philosophy of Scholarship: On the Western Interpretation of Nagarjuna*, New York: Oxford University Press 1990.